

Į Baltosios anketos klausimus atsako žurnalistas Romas Sakadolskis

2007-02-03

1. Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų? Kokie visuomeninės raidos principai (ar įstatymai) galėtų padėti to pasiekti?

Amerikiečių politinis filosofas Francis Fukuyama 1989 metais paskelbė aštrių ginčų sukėlusią esė "The End of History?" ("Istorijos pabaiga?"). Rašinyje jis samprotavo: gal Šaltojo karo pabaiga žymi istorijos kaip žmonijos konfliktų suvestinės galą, nes pasaulyje įsigalint vakarietiška liberaliajai demokratijai mažėja ginkluotų konfliktų pavojus, traukiasi agresija kaip priemonė spręsti nesutarimus tarp valstybių. Demokratinės šalys bendrauja, o ne kariauja, rašė Fukuyama. Taikios yra ir jų bendruomenės, nes piliečiai naudojami politinės saviraiškos galimybėmis, ginklu nesprendžia ideologinių ginčų.

Autorius šias gundančias mintis išsakė besikeičiant pasaulio politiniam žemėlapiui: Berlyno sieną jau buvo griuvusi, Sovietų Sąjunga stovėjo ant irimo slenksčio, Lietuva žengė valstybės atstatymo keliu. Šiandien padėtis išties kitokia, nors tikriausiai netenkina Fukuyamos. Suvienyta Vokietija - Europos ekonomikos garvežys - vis dažniau linkusi savo interesus derinti su buvusia sąmokslininke, Rusija, kur vėl žiojasi tūkstantmetę ekspansiją primenantys meškos nasrai. O Lietuva, susigrąžinusi valstybingumą ir bediegianti demokratiją, vis blaškosi kelyje iš Rytų į Vakarus.

Gyvename neramioje pasaulio dalyje ir nėra pagrindo tikėtis, kad Fukuyamos pranašystės greitu laiku išsipildys. Bet neskubėkime atmesti autoriaus teiginių apie liberaliosios demokratijos privalumus. Juose galbūt glūdi mūsų išlikimo šiame šimtmetyje perspektyvos.

Be abejo, vakarietiškos santvarkos įsitvirtinimas Europoje ir jos kaimynystėje lengvintų sąlygas mums, kaip bendruomenei, tvarkytis, bręsti. Bet mūsų branda dar svarbesnė, jeigu didesnieji kaimynai ne tokie geranoriški. Mat sąmoningi ir įgalinti piliečiai yra didelių valstybių šešėlyje esančių mažųjų stuburas. Negausios bendruomenės darna, jos žmonių suinteresuotumas ir dalyvavimas savo valstybės reikaluose yra atspirtys savarankiškumo praradimo, ištirpimo pavojams. Negausioms tautoms, tokioms kaip mūsų, demokratija yra ne vien taikaus ir gero gyvenimo sąlyga, o išlikimo garantas.

Liberalioji demokratija sudaro galimybes ugdyti būtent tokį sąmoningumą. Esu įsitikinęs, jog sąmoningas pilietis yra būtina sąlyga išlikti mūsų tautai ir valstybei. Lietuvą su tokiais piliečiais ir norėčiau matyti po šimto metų.

2. Ar jus tenkina Lietuvos valstybės kultūros politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Valstybės dalyvavimas kultūros gyvenime visada kursto ginčus, kodėl vieni sulaukia paramos, kiti - ne. Kita vertus, mūsų valstybė privalo padėti saugoti tas kultūros apraiškas, kurioms gresia nunykti, vis labiau įsigalint ypatumus niveliuojančiai masinei kultūrai. Tad kultūros politikos srityje valstybės ranka privalo būti tvirta, bet švelni.

Jai labiausiai tinka pagalbinis vaidmuo, sudarant lengvatines sąlygas nepelningiems projektams, skiriant jiems lėšas per nepriklausomas struktūras, skatinant pavienių asmenų ir verslo dosnumą mokesčių bei kitokiomis lengvatomis, kreipiant išskirtiną dėmesį į tautinių mažumų kultūrinės apraiškas, pasirūpinant kultūros propagavimu užsienyje, saugant kultūros paveldą būsimoms kartoms.

Lietuvoje, deja, dar toli iki tokios kultūros politikos. Tai rodo tokie monumentiniai nenusipratimai kaip milijonines sumas kainuojantys vadinamieji Valdovų rūmai. Jie statomi pagal įsivaizduojamą projektą, nes tikrovėje jo nėra. Jie užstoja tikruosius Vilniaus paminklus - arkikatedrą ir Gedimino pilį. Kad ir kiek brangių paveikslų kabės ant jų sienų, kiek bus įrengta skirtingų architektūros stilių menių, Valdovų rūmai liks kultūrinis kičas, primenantis tai, ką užtiksi turistams skirtuose turgeliuose Pilies gatvėje. Tik mastas milijoną kartų didesnis. Šių statinių paskirtis neaiški, dėl jos ginčijasi visi kas netingi - nuo Seimo narių, kurie norėtų ten įsikurti iki užsienio lietuvių, ten įsivaizduojančių savo atstovybes, nes aukoja statybos darbams.

3. Kokių permainų Lietuvos Valstybės strategijoje reikėtų pageidauti, norint susigrąžinti masiškai į Vakarus emigruojančią jaunąją Lietuvą?

Nuo pirmosios emigracijos po 1863 m. sukilimo prieš Rusijos carą iki šių dienų Lietuvos gyventojai ieško geresnio arba saugesnio gyvenimo svetur. Jie niekada masiškai negrįžo į tėvynę. Tad perspektyvos niūrios, kad ir kokią susigrąžinimo strategiją kurtų Lietuvos valstybė.

Gimiau pokario Vokietijoje, karo pabėgėlių stovykloje, šeimoje, kuri iš Lietuvos išvyko laikinai, traukdamasi nuo artėjančio bolševikų fronto, tikėdama grįžti namo, karui baigusis. Tėvai skaudžiai išgyveno tėvynės netektį, mirė toli nuo Lietuvos, nors tikiu, kad atkūrus valstybingumą jie būtų grįžę namo.

Daug kam atrodė, jog nesavo noru iš tėvynės pasitraukę žmonės ir jų atžalos sugrįš pirma pasitaikiusia proga. Taip neįvyko. Iki šiol grįžo saujelė. Geriausiu atveju ateityje bus taip, kaip buvo tarpukario Lietuvoje - išvyko tūkstančiai, grįžo šimtai, nors pastarųjų ekonominis ir socialinis poveikis tėvynei buvo milžiniškas.

Tai gali pasikartoti, jeigu savo pastangas nukreipsime į išeivių saitų su tauta stiprinimą. Tam reikia Lietuvos valstybės ir išeivijos lietuvių suderintos veiklos, rūpesčio lituanistiniu auklėjimu, reikia naikinti sugrįžimo į tėvynę kliūtis, skatinti investuoti Lietuvoje, kurti sąlygas likti valstybės gyvenimo dalimi, išsaugoti dvigubą pilietybę.

Tokios strategijos šiandien Lietuvoje nėra. Tačiau tenka pripažinti, kad nors valstybė gali padėti arba apsunkinti emigrantų grįžimą, tai nulems jų sprendimo. Lems padėtis šalies viduje, gebėjimas žmones išlaikyti čia, namie.

Dauguma naujų emigrantų įvardija ekonominę gerovę kaip išvykimo priežastį. Tą kartoja ir Lietuvos politikai. Tačiau jauni žmonės, svetur valantys tualetus ir dirbantys kitus nepatrauklius darbus, kalba apie tėvynėje patirtą pažeminimą, korupciją, prievartą. Nors šalies ekonominė padėtis gerėja, jauni žmonės toliau dingsta iš jos. Šiandien nei artimieji, nei valstybė nepateikia įtikinamų argumentų elgtis kitaip.

4. Ar Jus tenkina tai, kaip Lietuva suvokia ir pateikia save - žiniasklaidoje ir televizijoje?

Esama didelio atotrūkio tarp to, ką žiniasklaidoje (spaudoje, eterijoje ir internete) sužinome apie save ir savo valstybę, ir to, ką patys suvokiame. Žiniasklaida nėra ir negali būti veidrodis, kuriame matyti bendruomenės ar valstybės atspindys. Geriausiu atveju ji pateikia tai, kas naudinga skaitytojui, klausytojui arba žiūrovui, kuris stengiasi suprasti tikrovę. Blogiausiu atveju jos darbo vaisius tėra gyvenimo karikatūra.

Lietuvoje, deja, dažniau matau karikatūrą, kuri, beje, visai nejuokinga. Mūsų viešąją erdvę iškraipo papirkti leidėjai, ciniški žurnalistai, kurie dalyvaujant korumpuotiems verslininkams ir politikams kuria laisvos žiniasklaidos regimybę. Pati laisvė apibrėžiama patogiausiai - kaip valdžios cenzūros nebuvimas. O akys užmerkiamos, kai ta pati valdžia arba politinių partijų veikėjai perka laikraščių puslapius užsakomiesiems straipsniams, eterį - tokiems pat reportažams, beje, dažnai tai slėpdami nuo auditorijos. Akys užmerkiamos, kai stambūs verslininkai viešai giriasi apie žiniasklaidos priemonių papirkinėjimą.

Taip, Lietuvoje cenzūros nėra, bet informacija skelbiama arba neskelbiama pagal tos pačios valdžios, politikų, verslininkų užsakymą. Prievartą pakeitė pinigais. Manyti, kad tai - laisvė, yra infantiliška.

Ypač ydingas yra paties žiniasklaidos verslo neskaidrus tvarkymas ir stoka stiprios žurnalistų profesinės sąjungos - tokios, kuri gintų korupcinės veiklos atsisakančių žurnalistą. Tie du dalykai, labiau negu kas kita, keistų tai, ką kasdien matome, girdime ir skaitome.

Deja, šiandien Lietuvoje vyrauja nesveikas pasyvumas žiniasklaidos atžvilgiu. Tai parodo ir abejingumas tai padėčiai, kuri yra įsigalėjusi mokesčių mokėtojų išlaikomoje viešojoje įstaigoje - Lietuvos radijuje ir televizijoje (LRT).

Nacionalinis transliuotojas, kuris save vadina visuomeniniu ir turėtų pateikti skaidrią alternatyvą pinigų iškraipytoje viešojoje erdvėje, elgiasi kaip komercinių stočių konkurentas. Lietuvos televizijoje (LTV) sprendžiant ką ir kada pateikti eterijoje labiau paisoma konkurentų transliacijų, mažiau - visuomenės poreikių. LTV sėkmė apibrėžiama kiekybės, ne kokybės matais. Laidų išlikimą dažniau lemia ne auditorijos reikmės, o žiūrovų gausa. Aptarinėjama ne tai, kaip laida padeda auditorijai orientuotis bendruomenės reikaluose arba ją praturtina, o LTV ir komercinių stočių žiūrovų lyginamieji skaičiai.

Paprieštaravus tokiai LRT administracijos nuostatai, aiškinama apie būtinumą konkuruoti su komerciniais kanalais. Kodėl? Ogi todėl, kad konkurencingumas matuojamas skaičiais, o pastarieji lemia reklamos įkainius. Reklama ir valstybės dotacijos yra pagrindiniai LTV finansiniai šaltiniai. Atėmus reklamą, nacionalinis transliuotojas taptų valdišku kanalu, o tai netenkintų Lietuvos gyventojų, nebūtų suprasta Europos Sąjungoje. Beje, LRT yra perėmęs ir kitus komercinių televizijos stočių veikimo būdus. Antai, diskusijos apie sprendimus neatskleisti kai kurių LRT finansinių sandorių, pavyzdžiui, sporto transliacijų ir kitų laidų kaštų, nutraukiamos aiškinimais apie "komercines paslaptis". Tarsi mokesčių mokėtojų išlaikoma institucija turėtų teisę nuo jų slėpti, kiek pinigų ir už ką išleidžia. Absurdas.

Tokią padėtį toleruoja politikai, Seimo nariai, kurie įvairiais būdais spaudžia nacionalinį transliuotoją, kad šis paklustų jų reikalavimams. Bet jie nepamiršta garsiai piktintis jo komercine veikla ir tuo pačiu metu elgiasi taip, kad neatsirastų kito finansavimo šaltinio, kuris transliuotoją atpalaiduotų nuo Seimo pavadėlių. Todėl žlugo planas įvesti abonementinį mokestį Lietuvoje. Aiškinta, kad įstatymų leidėjams pritrūko politinės valios. Tiksliau būtų sakyti, kad jie nebuvo ir nėra suinteresuoti nepriklausoma LRT.

Esama padėtis patogi ir LRT administracijai. Nereikia vargintis nustatinėjant visuomenės poreikius, interesus,

neriekia kurti alternatyvų pelno siekiančių transliuotojų laidoms. Ir viena, ir kita yra sunkus, kruvinas darbas. Kur kas lengviau skėstelėti rankomis, aiškinti, kaip reikia taikytis su komercine tikrove.

Dešimtmečius Lietuvos radijas ir televizija vykdė okupanto propagandos ir komunistinio auklėjimo užduotis. O dabar, nepriklausomybės sąlygomis, nacionalinis transliuotojas priima rinkos ir reklamos diktatus. Ir tada, ir dabar visuomenės poreikiai palikti nuošalyje. Vis dėlto okupacijos sąlygomis sugebėta telkti kultūros paveldą - įrašinėti spektaklius, kalbinti kūrėjus, atlikėjus, kaupti aukso fondą. Šiandien, besidžiaugiant nepriklausomybe, visa tai pamiršta. Kokia ironija!

Privalau prisiimti dalį atsakomybės dėl šios padėties, nes esu LRT tarybos - šios įstaigos aukščiausiojo organo - narys.

5. Ar jus tenkina Lietuvos valstybės švietimo politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Sąjūdis 1988 metais tarp svarbiausiųjų uždavinių įvardijo naujos švietimo programos kūrimą. Diskusijos tapo būsimos tautinės mokyklos, kuria siekta auginti laisvų, sąmoningų piliečių bendruomenę, užuomazga.

Kilnūs siekiai susidūrė su karčia tikrove. Daugelis mokytojų mokė vaikus būti laisvus, patys neišsivadavę iš socializmo tramdomųjų marškinių, skatino juos būti sąmoningus, patys stokodami kritiško mąstymo. Daugelis tėvų, nenutuokdami kaip socialistinis auklėjimas sėkmingai iškreipė jų pačių požiūrį į tautą, kultūrą, religiją, neigiamai vertino dažnai ne itin subtilias pastangas mokyklose apie tai kalbėti jų vaikams.

Žiūrint iš šalies, stebino tai, kad tiek daug Lietuvos žmonių nusigręžė nuo idėjų, kurios okupacijos laikais palaikė jų individualumą, skatino savimonę, pasipriešinimą prievartai. Stebino alergiškas nenoras atžalų širdyse skiepyti pagarbą ir meilę ką tik atkurtai nepriklausomai valstybei. Išsivadavę iš dešimtmečių nelaisvės, daug kas suvokė laisvę kaip uždraustą vaisių, kuriuo mėgaujamasi, o ne vertybę, kuri saugoma.

Tokioje aplinkoje itin sudėtinga mokyklai puoselėti vertybes ar savimonę. Pastaruoju metu vėl imta kalbėti apie mokinio kaip piliečio auklėjimą. Tačiau tokios kalbos ganėtina tylios, o pokyčiai nevyksta vakuume. Pati visuomenė turi keisti savo požiūrį tiek į savo valstybę, tiek į mokyklą. Tėvai turi domėtis savo vaikų auklėjimu ir padėti mokyklai ugdyti mokinių supratimą apie bendruomenę ir valstybę.

6. Kokiais moraliniais principais vadovaujatės savo gyvenime?

Pats vienas atsakau už savo mintis ir darbus.

Stengiuosi gyventi taip, kad pasaulį palikčiau geresnį negu radau.

<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/58095>